

Araştırma Etiğinin Bir Başka Boyutu: Yazarlık Hakkının Etik Açından Değerlendirilmesi

Melike Guzey

Başkent Üniversitesi

Eleştirel - Yaratıcı Düşünme ve Davranış Araştırmaları Laboratuvarı

melikeguzey@yahoo.com

Psikolojide araştırma etiği yıllardır en çok dikkat çeken konulardan biri olmuştur. Bir araştırmayı yürütürken katılımcıları yanıltmamak, katılımcıları bilgilendirmek, katılımcıların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını korumak kadar çeşitli yöntemlerin geliştirilmesinde, araştırmanın kurallara uygun bir biçimde yazıya geçirilmesinde, sonuçların rapor edilmesinde, kullanılan kaynaklara atıfta bulunurken etik kurallar en çok dikkat edilen hususlardır. Çok sık rastlanmayan fakat önemli bir yeri olan bir etik durum da yazarlık ve yayın hakkının elde edilmesi konusunda karşımıza çıkar.

Amerikan Psikologlar Derneği'nin (APA) ve Türk Psikologlar Derneği'nin (TPD) Etik Yönetmelikleri yazarlık (yayın) hakkı ile ilgili benzer ifadeler sergilerler. TPD'nin Etik Yönetmeliği'nde (2004) yayın hakkı ile ilgili madde şöyledir:

“9.12 Yayın Hakkı

(a) Psikolog, yalnızca kendi eseri olan ya da katkıda bulunduğu çalışmalar için sorumluluk ve hak iddia eder. Buna yazarlık hakkı da dahildir.

(b) Baş yazarlık hakkı, kişinin konumu ne olursa olsun, o çalışmada konuyla ilgili en çok bilimsel ya da mesleki katkısı olan kişiye verilir. Diğer yayın hakları kişilerin söz konusu çalışmadaki katkıları oranında sıralanır. Bölüm başkanlığı gibi, kurumsal bir konumun gerektirdiği yetki, tek başına yazarlık hakkını gerektirmez. Diğer katkılar dipnotlarda ya da önsözlerde uygun şekilde belirtilir.

(c) İstisnai durumlar dışında, büyük ölçüde bir öğrencinin uzmanlık ya da doktora tezine dayanan çok yazarlı bir

makalede, eğer araştırmanın orijinal fikri kendininse, bu öğrenci başyazar olarak belirtilir. Akademik danışmanları, araştırma ve yayınlama süreci boyunca öğrencilerle yayın hakkını konuşurlar.”

Yazarlık hakkının etik olarak değerlendirilmesi gereken konular çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilir. İlk olarak çok yazarlı makalelerde baş yazarlık hakkının elde edilmesi, araştırmayı yürüten kişilerce sorun olabilir. TPD'nin 2004 yılında yayınladığı Etik Yönetmelik, Türkiye'de psikologların hazırladıkları bir makaleyi yayınlarken baş yazarlık hakkını kişinin konumunu göz ardı ederek makaleye en çok katkısı bulunan kişiye verilmesi gerektiğini belirtir. Araştırmaya ya da makalenin yayınlanması için yazılması sırasında daha az katkıda bulunmuş diğer kişilerin (örn; verilerin toplanmasına yardımcı olmuş, araştırma dizaynının oluşturulmasına katkısı bulunan kişiler) katkıları dipnotlar açılarak belirtmek zorundadır.

Yayın hakkı konusunda değerlendirilmesi gereken diğer bir sorun uzmanlık ya da doktora tezine dayalı makalelerin yayınlanma sürecinde ortaya çıkabilir. Yönetmelikler açık olarak belirtir ki, akademik danışmanların denetimleri sonucunda ortaya çıkan makalelerde başyazarlık hakkı araştırma fikrinin öğrenciden çıkması durumunda öğrenciye aittir. APA ve TPD'nin Etik Yönetmeliklerinde açık bir biçimde belirtilmiş kurallar olmasına rağmen; bazen öğrenciler bazen de süpervizörler tarafından bu kural göz ardı edilir ya da çeşitli ikilemler oluşabilir. Bu ikilemler iki kategoriye ayrılabilir

(Fine ve Kurdek, 1993)

Fine ve Kurdek'e göre (1993) birinci ka-te-gori akademisyenlerin, gereğinden fazla kredi almalarını içerir. Oluşabilecek ikilemlere bir örnek, bir öğrenci ve bir akademik danışmanın, öğrencinin orijinal araştırma fikriyle yola çıktıkları ortak çalışmalarda göze çarpar. Öğrenci araştırmanın konusunu getirir, akademik danışmanı ile birlikte araştırmanın yön-temine karar verirler, veri toplama işi ve verilerin analize hazır olması için girilmesi öğrenciye, analizler danışmana aittir. Öğrenci akademik danışmanının geri bildirimleri ile tezini yazar, fakat araştırmanın makale olarak yayına hazır hale getirilmesi, deneyimlerinden dolayı danışmanın elindedir (Fine ve Kurdek, 1993). Böyle bir durumda baş yazarlık hakkının kime ait olduğu durumu bazı araştırmacılar için bir ikilem oluşturabilir. Bu tipte bir vaka için Murray (1998) öğrencinin araştırmanın makaleye dönüştürülmesindeki katkısına bağlı olarak baş yazarlık hakkını elde edebileceğini belirtir. Yapılan bir araştırmaya göre, bir öğrencinin fikri doğrultusunda yürütülen ve öğrenci ile danışmanın ortaklaşa hazırladıkları bir projede katılımcıların büyük bir çoğunluğu öğrencinin ilk yazarlık hakkını elde etmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak araştırma sonuçları katılımcı öğrencilerin katılımcı akademisyenlere göre anlamlı bir biçimde daha fazla öğrenciye yazarlık hakkı tanımıştır. Böyle bir vakada dikkat edilmesi gereken bir nokta öğrenci ve akademik danışmanın araştırmaya katkılarının eşit olup olmamasıdır (Louw ve Fouche). İkinci bir nokta ise, öğrencinin çalışmanın yayına hazırlanması sırasındaki motivasyonu ve ilgilidir. Fine ve Kurdek (1993) ve Murray (1998) öğrencinin katkıda bulunmayı istemesi ve bu yönde çalışması durumunda baş yazarlığın öğrencini hakkı olduğunu savunurlar. Eğer, akademisyen eşitlik durumunda statüsünü ve ya gücünü kul-

lanarak, çalışmaya katkısı öğrenciden daha az ve ya eşit olmasına rağmen baş yazarlık hakkını kendinde görüyorsa bu durumun etik olarak yanlış olacağı savunulabilir. Ayrıca belirtilmelidir ki, öğrenci ve danışmanlar baş yazarlık elde edilmesi eşit derecede karar verme bilgisine ve hakkına sahiptir (Fine ve Kurdek, 1993).

İkinci bir kategoride bir öğrencinin gereğinden fazla hak elde etmiş olması incelenebilir. Böyle bir etik ikilem, bir akademik danışmanın, çalışmaya katılan öğrenciler hakkında eşit olmaya bir karar vermesi ile gerçekleşebilir. Danışmanın gözünde bir öğrencinin daha kredili olması daha önce bir yayını olup olmaması, ya da tamamlanması gereken görevlerin kimler tarafından yapıldığının bilinmemesiyle oluşabilir (Fine ve Kurdek, 1993). Böyle bir durumda, bir öğrenci çalışmaya katkıları eşit olan diğer öğrencilerden ya da daha fazla olan öğrencilerden daha çok kredi alıyorsa, bu etik bir ihlalin doğmasına sebep olabilir.

Farklı bir durum, çalışmaya katkısı bulunan diğer kişilerin araştırmada ne tip bir hak iddia edecekleri konusunda bir ikilem yaratabilir. Araştırmaya daha az katkısı bulunan diğer kişilerin, katkılarının çeşitli dipnotlar ve ya açıklayıcı bilgilerle belirtilmesi gerektiğini yazsa da katkıda bulunan kişilerin katkı boyutlarını ölçmek zor olabilir. Örneğin, araştırmaya sadece veri toplanması konusunda yardımcı olmuş bir kişi, katılımcıların bulunmasında yardımcı bulunan bir kişi, ya da araştırma dizaynının oluşturulmasında katkıda bulunmuş bir kişi, yayın sürecinde yazarlık hakkına sahip olup olmadığı etik ikilem yaratabilir. Her ne kadar bu tipte bir durumla ilgili vaka örnekleriyle yapılmış bir araştırma olmasa da, bir öğrencinin yazarlık hakkına sahip olmasında tartışılan konular buraya uyarlanabilir. Fine ve Kurdek (1993), araştırmaya katkıda bulunan öğrencilerin yazarlık hakkı elde etmek için profes-

yonel bir katkıda bulunmuş olup olmadıklarına bakılması, yani araştırma konusu ve dizaynı ilgili herhangi yaratıcı ve düşünsel bir alt yapılarının ve katkılarının olup olmadığına bakılması gerektiğine vurgu yaparlar. Buradan yola çıkarsak, araştırmaya katkısı bulunan diğer kişilerin yazarlık hakkı talep etmeleri ya da bu kişilere yazarlık hakkı verilmesi için, nesnel bir biçimde yaptıkları katkının mesleki anlamda profesyonel, yaratıcı ve psikoloji mesleğiyle ilgili olup olmadığına değerlendirilmesi gerekir diyebiliriz.

Öneriler

Çok yazarlı makalelerde baş yazarlık hakkının ve ya yazarlık sırasının sorun olmaması için birkaç öneride bulunulabilir. Bunlardan ilki çalışmaya katılan kişilerin çalışmanın başında ve çalışma esnasında çeşitli kontratlarla çalışmaya bulunacakları katkıları, sorumluluklarını, ve çalışma planını (kimin hangi işte görev alacağını) belirlemeleridir (Holaday ve Yost, 1995; Fine ve Kurdek, 1993). APA Etik Yönetmeliği'nin (2002) bu konudaki maddesine göre akademik danışmanlar (özellikle bir öğrencinin uzmanlık ve doktora tezine dayalı çalışmalarda) öğrencilerle yayın hakkını mümkün olduğunca ve araştırma ve yayın sürecine en uygun biçimde tartışmalı ve karar vermelidirler. Ayrıca bu yöntem, çalışmaya diğer biçimlerde katkısı bulunan kişilerin haklarını belirlemek için de oldukça etkili bir yöntem olabilir.

İkinci olarak, bir öğrenci-akademik danışmak birlikteliğinde ortaya çıkan çalışmalarda, her iki tarafında eşit bir biçimde ilk yazarlık hakkını tartışmaya ve karar vermeye hakkı olduğu unutulmamalıdır (Fine ve Kurdek, 1993). Akademik danışmanların deneyim ve bilgi seviyelerinin çok olması, buldukları mevkiyle bağlantılı olarak sahip oldukları hakkı öğrencilerden daha çok kullanmalarını haklı kılmaz.

Üçüncü olarak, kişilerin herhangi bir etik adaletsizlikle karşılaştıklarına inandıkları durumlarda, APA Etik Komitesi, EFPA Etik Komitesi gibi yetkili kurumlara ve ya daha yerel etik komitelere (örn; Uygulamalı Etik Araştırmaları Merkezi) bildirmeleri, çeşitli ikilemlerin çözülmesi, etik ihlallerin oluşmaması için faydalı olacaktır. Ancak çeşitli araştırmaların sonuçları, yazarlık hakkı ile ilgili olarak haksızlığa ve ya etik ihlale uğradığına inanan kişilerin yaşadıkları vakaları söz sahibi kurumlara, komitelere bildirme oranlarının düşük olduğunu göstermektedir (Sandler ve Russell, 2005). Sandler ve Russell'in (2005) bulgularına göre olumsuz sonuçlar elde etme korkusu, kişilerin durumun önemini farkedememiş olmaları, durumla ilgili olarak kişilerin kendilerini suçlamaları, durumun etik dışı olmadığına düşünülmesi, ilgisizlik, kuralların ya da seçeneklerin önemsenmemesi kişilerin karşılaştıkları vakaları bildirmemesinde önemli faktörlerdir.

Son olarak, psikologların ya da araştırmacıların etik açıdan kendilerini geliştirmeleri, psikoloji etiğini iyice özümsemeleri ile olabilir. Bunun için kültürleşme modeli gibi çeşitli modeller, psikologların herhangi bir etik ikileme karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiği yönünde çeşitli metodlar önerir (Handelsman, Gotlieb ve Knapp, 2005; Bashe, Anderson, Handelsman ve Klevansky, 2007).

Kaynaklar

American Psychological Association (2002). Ethical Principles of Psychologists and Code Of Conduct. *American Psychologist*, 57 (12), 1060-1073.

Bashe, A., Anderson, S. K., Handelsman, M. M. ve Klevansky, R. (2007). An acculturation model for ethics training: The ethics autobiography and beyond. *Professional Psychology: Research and Practice*, 38 (1), 60-67.

Fine, M. A. ve Kurdek, L. A. (1993). Reflections on determining authorship credit and authorship order on faculty-student collaborations. *American Psychologist*, 48 (11), 1141-1147.

Handelsman, M. M., Gotlieb, M. C. ve Knapp, S. (2005). Training ethical psychologists: An acculturation model. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36 (1), 59-65.

Holaday, M. ve Yost, T. E. (1995). Authorship credit and ethical guidelines. *Counseling & Values*, 40 (1).

Louw, D. A. ve Fouche, J. B. (1999). Authorship credit in supervisor-student collaboration: assessing the dilemma in psychology. *South African Journal of Psychology*, 29 (3).

Sandler, J. C. ve Russell, B. L. (2005). Faculty-student collaborations: Ethics and satisfaction in authorship credit. *Ethics & Behavior*, 15 (1), 65-80.

Türk Psikologlar Derneği (2004). *Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği*. 20 Ocak, 2008 tarihinde http://www.psikolog.org.tr/upload/content/files/file_3_7.pdf adresinden alınmıştır.